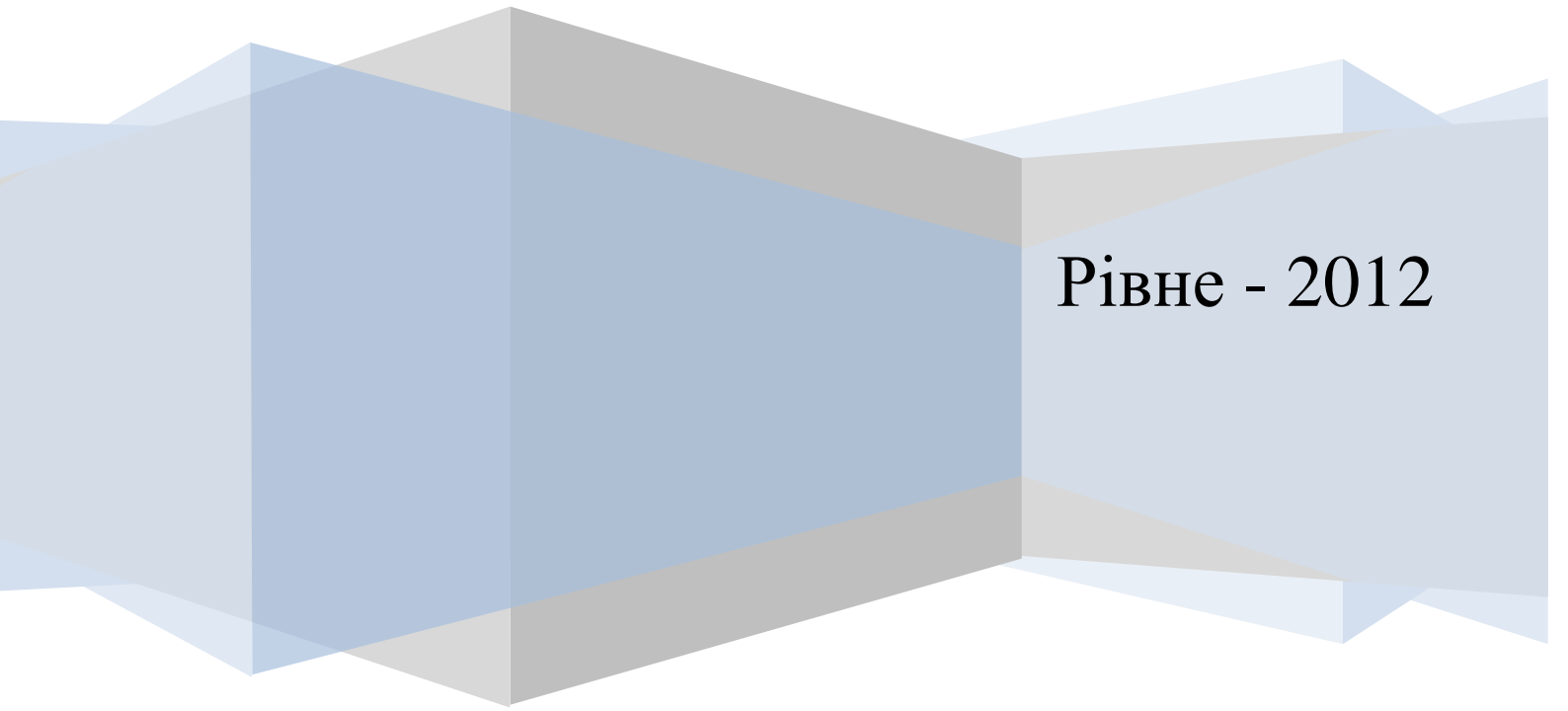

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту
Рівненський професійний ліцей**

Технічні правила набору різних видів тексту

Підготувала Руда О.Б.

Рівне - 2012

Зміст

Системи виміру в поліграфії.....	3
Основні поняття в поліграфії.....	3
Комп'ютерні шрифти.....	4
Правила набору текстів.....	5
Правила набору заголовків та титульних елементів.....	7
Правила набору віршів.....	7
Правила набору драматичних творів.....	11
Таблиці.....	12
Математичні формули.....	14

Системи виміру в поліграфії.

В поліграфічній промисловості на даний час діють три системи виміру:

- Метрична;
- Типографська (заснована на французькому дюймі);
- Англо-американська (заснована на англійському дюймі)

Метрична система застосовується для виміру лінійних величин (м, см, мм), вагових величин (т, кг, г) і об'ємних величин (м³, л, см³).

В 1737 році французький типограф П.С.Фурньє запропонував в якості основної одиниці для встановлення розмірів шрифту використовувати типографський пункт, який дорівнює 1/72 долі французького дюйма. В 1880 році паризький типограф Франсу Амбруаз Дідо ввів значення дюйма рівне 27,06 мм.

Типографська система (типометрія) застосовується для виміру лінійних величин в набірному виробництві, в поліграфії, при підготовці текстових і образотворчих оригіналів до друку. Основною одиницею типографської системи є типографський пункт, який дорівнює 1/72 французького дюйма або 0,3758 мм.

В США, Великобританії і деяких інших країнах один типографський пункт дорівнює 1/72 англійського дюйма (25,4 мм), тобто 0,3527 мм. Це стало стандартом для комп'ютерної обробки інформації і в даний час при обробці інформації за допомогою ПК використовується англо-американська система виміру.

Співвідношення основних одиниць виміру.

Одиниця виміру	Співвідношення	
	з одиницями типографської системи	з одиницями метричної системи
Пункт	-	0,353 мм
Квадрат	48 пунктів	16,9 мм
Петит	8 пунктів	2,82 мм
Корпус	10 пунктів	3,53 мм
Цицero	12 пунктів	4,24 мм

Існує ще одна типографська одиниця виміру прийнята в більшості країн Європи – цицero. Вона приблизно дорівнює 1 піці (5,62 цицero = 1 дюйму).

Основні поняття в поліграфії

Кегль, або розмір шрифту, визначається його висотою, виміряною в типографських пунктах: 12 пунктів = 1 піці або 4,23 мм, 6 пік = 1 дюйму або 25.4 мм.

Оскільки поняття кегля склалося в епоху металічного набору, кеглем вважається величина площадки, на якій розміщується буква. Наприклад, кегль 10 пунктів становить 3,76 мм, але сам розмір букви трошки менший, бо необхідно передбачити місце для підрядкових і надрядкових елементів.

Шпація – величина пробілу між словами при ви ключці рядків, в абзацних відступах, при виділенні тексту розрядкою та ін..

Шпації можуть мати товщину від 1 до 20 пунктів. Кругла шпація, напівкругла шпація, тонка шпація дорівнюють ширині великих букв М, N і маленької букви t відповідно.

Інтерліньяж – відстань між базовими лініями сусідніх рядків. Звичайно інтерліньяж становить 120% від кегля.

Символи в рядку розташовані в межах заданої лінії (базова лінія), а самі рядки можуть бути вирівняні вліво, вправо або центровані. Таке вирівнювання називається

виключка. Таким чином, виключка буває по правому краю, по лівому краю, по формату, повна і по центру.

Кернінг – процес зміни відстані між окремими парами букв з невеликим кроком, величина якого залежить від кегля шрифту.

Звичайно кернінг роблять в бік зменшення пробілу таким чином, що частини однієї букви, що виступають, заходять в простір другої букви. В результаті розміщення символів стає більш рівномірним в зоровому сприйнятті. Кернінг є одним із самих ефективних способів підвищити якість тексту.

Трекінг – відстань між буквами, використовується для зміни густини текстового блоку. Чим більша розрядка між буквами, тим світліший текст. Зменшення трекінгу підвищує густину тексту і робить публікацію більш темною.

Додавання нового кольору покращує типографський дизайн видання. Але навіть колір тексту надрукованого чорною фарбою на білому фоні, виглядає неоднорідно. Це пояснюється різною насиченістю шрифту. Таким чином, ще однією характеристикою шрифту є його *насиченість*. Насиченість шрифту визначається відношенням товщини основного штриха знаків до висоти великих букв. Наприклад, для світлих штрихів 10-го кегля це відношення має бути не більше 23%.

Число знаків в рядку одного формату змінюється в залежності від шрифту, навіть якщо використовується один кегль.

Шрифт, при наборі яким в рядку розміщується відносно багато знаків, називається *густим*. Густина шрифту визначається відношенням ширини знаків типу «н», «п», «и» великих до їх висоти у відсотках. Для нормальних шрифтів десятого кегля це відношення становить від 60% до 85%.

Комп'ютерні шрифти

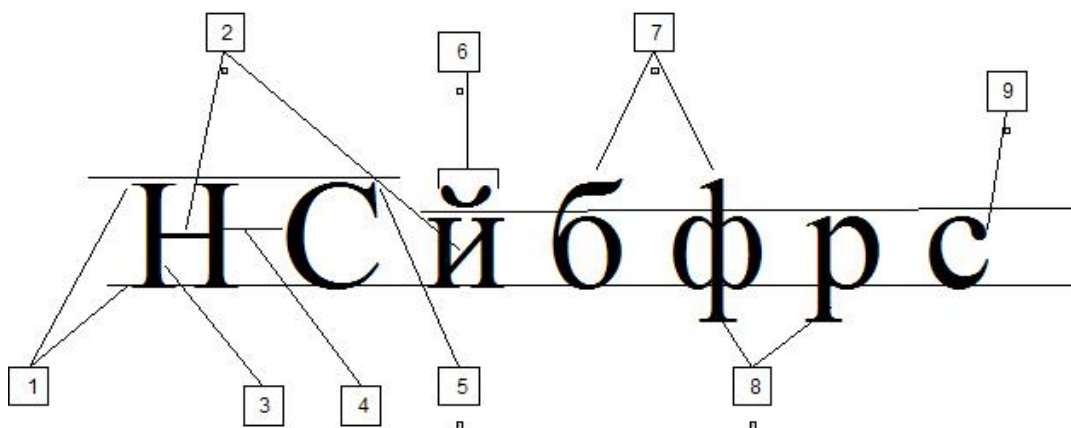
Шрифт – це набір символів певного розміру і написання.

Гарнітура – це набір символів одного малюнку всіх розмірів, насиченості і написання.

Елементи шрифту – складові частини малюнка буква, цифр і знаків шрифту, які визначають його призначення для окремих видів літератури і роль у виданні (текст, заголовки та ін.). кожний елемент шрифту полегшує його процес його упізнання, сприяє прискоренню та покращенню умов читання.

Елементи буквених знаків – основні і з'єднувальні штрихи, висота великих та маленьких знаків, засічки, над- і підбуквенні знаки, елементи, що звисають та виступають, внутрі- і міжбуквенні просвіти, лінія шрифту та ін.

Засічка (serif) – поперечний елемент на кінці основного штриха букви (знаку). Засічка може мати форму трикутника, трапеції або лінії різної товщини.

1 – засічки, 2 – з'єднувальні штрихи, 3 – внутрібуквенний просвіт; 4 – міжбуквенний пробіл; 5 – вертикальна засічка; 6 – надрядковий значок; 7 – елементи, що виступають, 8 – елементи, що звисають, 9 – точка.

Типи шрифтів:

1. *Шрифти з засічками або антиквенні*, бо такі елементи букв вперше застосували стародавні римляни. Величина засічок по відношенню до основного штриха букви може змінюватися.
2. *Шрифти без засічок або рублені* не містять завершувальних елементів на кінцях штрихів.
3. *Рукописні шрифти* імітують текст написаний від руки і служать для декоративних цілей.
4. *Декоративними* називають ті шрифти, які не входять в жодну з перерахованих вище груп. Їх використовують для надання незвичайності, індивідуальності.

Всі варіанти штрихового накреслення, відрізняються різною насиченістю, нахилом, пропорціями, стилем складають шрифтову гарнітуру. Деякі гарнітури мають декілька накреслень, що дозволяє досягнути в одному документі помітного шрифтового контрасту без зміни гарнітури. Переважна більшість гарнітур містять наступні накреслення: *нормальне, курсивне, напівжирне та напівжирний курсив*.

Правила набору текстів

Поняття простого та складного тексту

По своїй будові, з точки зору набірної оформлення, текст може бути простим і складним. В простому тексті всі рядки побудовані в одній формі і для його набірної оформлення застосовується шрифт однієї гарнітури, одного накреслення і кегля. Такий, наприклад, текст майже всіх творів художньої прози. До складних видів відносяться тексти віршів, драматичних творів, словників, таблиці та формули.

Правила набору суцільного тексту, абзаці та кінцеві рядки, параметри сторінки:

1. Нормальний розмір пробілу між словами дорівнює одному символу;
2. В наборі не повинно бути коридорів, тобто суміщення пробілів між словами по вертикалі (або по діагоналі) в трьох і більше суміжних рядках;
3. Абзаці відступи мають бути однакові в усьому тексті;
4. Останній рядок абзацу має бути довший абзацного відступу не менше ніж в 1,5 рази;
5. Якщо набір виконується без абзацного відступу, останній рядок має бути неповним;
6. Довжина рядка має бути не більше 60-65 символів;
7. На сторінці має бути 30-40 рядків;
8. Остання сторінка розділу (якщо розділи розпочинаються з нової сторінки) має виглядати заповненою хоча б наполовину.
9. Всі пробільні елементи мають розмір, який залежить від кеглю шрифту. Допустимими пробілами з точки зору комфортності сприйняття мають бути пробіли між словами в інтервалі від 0,25 до 0,5 кегля. Максимально допустиме значення – 0,75 кегля шрифту. Якщо цей розмір більший, виникає відчуття надмірної розрядки тексту.

Правила переносів:

Забороняється:

- переносити аббревіатури, які пишуться великими літерами (США, РПЛ та ін.);
- робити переноси, які спотворюють смисл слова;
- розривати переносом такі скорочення як і т.д., і т.п. та подібні;

- розривати переносом цифри, які складають одне число; при необхідності можна розривати числа, які з'єднані знаком тире, але тире залишається в попередньому рядку;
- відокремлювати цифру з дужкою або точкою від наступного слова;
- ставити пробіл між знаком переносу і частиною слова;
- починати рядок із знаку переносу;
- переносити знаки пунктуації.

Не рекомендується:

- відокремлювати ініціали від прізвища;
- відокремлювати скорочені слова від імен і прізвищ;
- відокремлювати цифри від наступних скорочених слів і назв одиниць виміру;
- ставити знак переносу більше, ніж в двох суміжних рядках.

Правила набору знаків і цифр:

- між розділовими знаками (крім тире) і словом неможна ставити пробіл;
- багато крапку перед словом неможна відокремлювати пробілом;
- «рисочки», що застосовуються у верстці, бувають трьох типів:
 1. Дефіс, який застосовується в словах типу «як-небудь», а також в якості знаку переносу. Дефіс пробілами не відокремлюється. Використовувати цей знак у якості тире неможна.
 2. Знак тире. Його розмір дорівнює кеглю шрифту. Для вставки в текст тире можна використовувати код цього символу ALT+0151. Саме цей знак слід використовувати в якості тире. Тире між цифрами неможна відокремлювати пробілами. Тире між словами відокремлюється пробілами. В прямій мові тире відокремлюється пробілом справа.
 3. Знак «мінус» (ALT+0150). Цей знак менше тире (дорівнює половині кеглю шрифту). Застосовується як знак «мінус». Ставиться між числами, наприклад 10–20. Мінус пробілами не відбивається (відокремлюється). Для деяких шрифтів можна використовувати його у заголовках, бо кегельне тире може виявитися надто великим.
- Лапки неможна відокремлювати пробілами від слів, тобто пробіл ставиться перед лапкою, що відкривається і після лапки, що закривається. Лапки набираються тим самим шрифтом, що і текст. В поліграфії використовують два види лапок – «» , „“. Їх коди ALT+0171, ALT+0187, ALT+0132, ALT+0147, відповідно. Вкладені лапки набираються наступним чином «, „».
- Між знаком номера і параграфу та цифрами обов'язковий пробіл.
- Не ставиться пробіл між цифрою і знаком процента, секунди, минути, градуса. Винятком може бути книжково-журнальна продукція, в якій краще, якщо знак % відбити на вузький пробіл (тонку шпацию);
- Великі числа ділять пробілами на групи (по три цифри справа на ліво), наприклад, 3 433 199.
- Знаки + і – не відбиваються пробілом.
- Дробі записують без пробілу, наприклад, 4/7.
- Для позначення десяткових дробів використовується кома, наприклад, 6,35.

Види виділень в тексті та правила їх набору:

1. Шрифтові виділення (курсивом, напівжирним, жирним) повинні бути виконані шрифтами тієї ж гарнітури й кегля, що й основний текст. Розділові знаки, що впливають за виділеною частиною тексту, повинні бути набрані основним шрифтом.
2. При виділеннях прописними буквами пробіли між словами повинні бути збільшені приблизно на 2 п. Для журнальних, газетних інформаційних видань і видань оперативної поліграфії ця вимога може не виконуватися.

3. При виділеннях шрифтами більшого або меншого кегля повинна бути забезпечена єдність лінії шрифту в кожному рядку.
4. При виділеннях підкресленням довжина лінійки повинна точно відповідати довжині виділеної частини тексту, крім пробілів, що відокремлюють основний текст від виділеного.
5. При виділеннях в розрядку міжбуквення пробіли й ширина міжслівних пробілів усередині, а також на межах виділення й тексту повинні бути рівномірно збільшені. При наборі шрифтами кегля до 7 величина розрядки повинна становити 1 п., для шрифтів кегля 8 і вище - 2 п.
6. Примітки автора або редактора, а також слова, уведені в текст цитати, відділені комами з тире, повинні бути набрані без відбиття тире від коми й з відбиттям 2 п. між тире й наступним текстом.

Правила набору заголовків та титульних елементів

Гарнітура і кегль шрифту заголовків, а також їх розміщення мають відповідати макету, стилю та задуму публікації.

Заголовки, які складаються з двох або декількох рядків мають бути розбиті на рядки по смислу. При поділі заголовків на рядки не допускаються переноси в слова, а також не можна залишати в кінці рядка прийменники, сполучники та подібні слова.

Для заголовків звичайно вибирають рублені шрифти. Кегль заголовку має бути на 2 пункти більший за кегль основного шрифту.

При наборі заголовків окремими рядками між словами має бути пробіл в один напівкегель. Якщо заголовки набирають широкими шрифтами або великими буквами, пробіли між словами збільшуються на 2 пункти.

Заголовки розміщені в тексті мають бути набрані як звичайні виділення, і в таких заголовках дозволені переноси слів. Заголовки розміщені в тексті закінчуються крапкою (для напівжирного шрифту – напівжирною крапкою).

При врізці заголовків в текст, у виді так званої «форточки», формат втяжок має бути однаковим в усій публікації – приблизно $\frac{1}{4}$ формату рядка набору. Для того щоб такий заголовок був повністю закритий текстом, дозволяється перенос заголовку на 1-2 рядки після попереднього кінцевого рядка та ліквідація абзацних відступів в рядках з втяжкою і в рядку, який закриває заголовок знизу.

Порядковий номер всіх видів заголовків набраний в одному рядку з текстом має бути відокремлений пробілом незалежно від того чи є після номера крапка.

В кінці заголовків набраних окремими рядками крапка не ставиться.

Якщо в якості заголовка (для розділення) застосовують три зірочки, то вони мають бути розділені пробілом, при чому одна або дві зірочки мають знаходитися на верхній лінії, решта – на нижній.

Правила набору віршів

Вірш – це особлива форма ритмічної мови. Віршований текст, на відміну від прозаїчного, ділиться не тільки на смислові одиниці – слова і речення, але і на ритмічні – віршовані рядки. І задача оформлення віршів закладається перш за все в тому, щоб полегшити читачу сприйняття їх ритмічної побудови.

Графічно розподіл віршованого тексту на ритмічні одиниці виражається в тому, що кожний рядок вірша набирається окремим рядком. В цьому перша особливість оформлення віршів.

Ритмічна організація віршів може бути організована на різних принципах. Так, класичне складання віршів засноване на силабо-тонічному принципі: віршований рядок ділиться на стопи – групи складів, один з яких знаходиться під наголосом. В залежності

від кількості складів в стопі і від послідовності наголошених і ненаголошених складів розрізняють стопи декількох видів, наприклад, ямб, хорей, дактиль та інші. Віршований твір може бути написаний як рівностопними, тобто з однаковою кількістю стоп в усіх рядках, так і нерівностопними віршами. Різною може бути і будова стоп в рядках.

Для полегшення ритмічного читання важливо, щоб читач міг відразу помітити зміну ритму, пов'язану із зміною кількості або будови стоп в рядку. Звідси друга особливість оформлення віршів: наявність рядків з різними по величині відступами (втяжками) від лівого краю набору.

Якщо всі рядки віршованого твору різностопні і складаються із стоп однакової будови, то початки їх розташовуються на одній вертикалі (приклад 1). Якщо ж у вірші зустрічаються рядки двох розмірів (тобто різні по числу стоп або по їх будові), то широко застосовується таке розташування рядків, при якому вони починаються від двох вертикалей (приклад 2).

Приклад 1. Набірне оформлення віршованого твору з однаковим числом ы будовою стоп в рядку.

*Во голубине сибирских руд
Храните гордое терпенье,
Не пропадет ваш скорбный труд
И дум высокое стремленье.
(А.С.Пушкин)*

Приклад 2. Набірне оформлення віршів з різною кількістю або будовою стоп в рядку

*И ветер, и дождик, и мгла
Над холодной пустыней воды.
Здесь жизнь до весны умерла,
До весны опустели сады.
(И.Бунин)*

Здається природнім, що з відступом зліва мають розпочинатися рядки з меншим числом стоп – вони коротші. В багатьох випадках таке розташування рядків дійсно допомагає читачу вхопити ритмічну будову вірша. Але буває і так, що деякі особливості вірша краще виявляються, якщо з відступом розташовані рядки з більшим числом стоп, таким чином, наприклад, може бути підкреслено закінчення строфи або напівстрофи (приклад 3)

Приклад 3. Рядки з більшою кількістю стоп набрані з відступом, щоб підкреслити закінчення строф.

*В генуэзском заливе,
Как сардинка счастливый,
Я купаюсь, держась за веревку.
Плещет море рябое,
И в соленом прибое
Заплетаются ноги неловко.
(Саша Черный)*

Зустрічаються вірші, де є рядки трьох, чотирьох, п'яти розмірів, при чому чергуються вони в різній послідовності. При цьому деякі рядки з різною кількістю стоп можуть бути особливо тісно зв'язані між собою римою або по змісту. При оформленні таких віршів, наприклад байок, принцип різних по величині відступів для рядків з різною кількістю стоп вимагає корективи: найбільш тісно зв'язані між собою сусідні рядки,

навіть якщо вони мають різну кількість стоп, краще починати від однієї вертикалі. Наведемо для порівняння обидва варіанти оформлення (приклад 4).

Приклад 4. Набірне оформлення віршів, в яких є рядки трьох (і більше) розмірів (два варіанти)

Скончал певец. Осел, уставясь в землю лбом,
«Изрядно, - говорит, - сказать неложно.
Тебя без скуки слушать можно;
А жаль, что незнаком
Ты с нашим петухом:
Еще б ты боле наострился,
Когда бы у него немного поучился»

Скончал певец. Осел, уставясь в землю лбом,
«Изрядно, - говорит, - сказать неложно.
Тебя без скуки слушать можно;
А жаль, что незнаком
Ты с нашим петухом:
Еще б ты боле наострился,
Когда бы у него немного поучился»

(И.А.Крылов)

В сучасній поезії досить частото трапляються вірші з паузами в середині рядка, де кожний рядок ділиться на декілька тактів. Щоб показати належність цих тактів до одного рядка і разом з тим їх деяку окремість, звичайно застосовується спосіб, який називається зв'язною виключкою рядків. По цьому способу початки (перші такти) всіх віршованих рядків розташовуються на одній вертикалі. Кожний наступний такт вірша робиться у вигляді окремого рядка з відступом. Розмір відступу кожний раз визначається закінчення попереднього такту (приклад 5)

Приклад 5. Зв'язна виключка рядків у віршах.

Конечно,
 различны поэтов сорта.
У скольких поэтов
 легкость руки!
Тянет,
 как фокусник,
 строчку изо рта
и у себя
 и у других.

(В.Маяковский)

Буває так, що для передачі особливостей ритмічної і інтонаційної будови віршів поет знаходить якусь іншу форму розташування рядків і тактів, іноді ще підсилюючи цю форму збільшенням пробілів між деяким рядками в строфі і незвичною пунктуацією (приклад 6)

Приклад 6. Незвичне оформлення віршів, яке викликане їх ритмічною і інтонаційною будовою

Девчонку
Я вел за ручонку

*Девчонка
Подобно волчонку
Была только с виду слаба*

*У нас завязалась борьба
(Л.Мартынов)*

Ще більшою ритмічною складністю відрізняються так звані вільні вірші з довільною, нерівною кількістю ненаголошених складів між наголошеними. При дуже великій різноманітності розмірів оформлення вільних віршів по принципу різних відступів для рядків з різною будовою привело б до такого складного їх розташування, яке сприймалося б читачем як невпорядковане. Тому при оформленні вільних віршів всі рядки звичайно починають від однієї вертикалі (приклад 7)

Приклад 7. Оформлення вільних віршів. Всі рядки починаються від однієї вертикалі.

*Она пришла с мороза,
Раскрасневшаяся,
Наполнила комнату
Ароматом воздуха и духов,
Звонким голосом
И совсем неуважительной к занятиям
Болтовней.
Она немедленно уронила на пол
Толстый том художественного журнала.
И сейчас же стало казаться,
Что в моей большой комнате
Очень мало места.
(А.Блок)*

Ми навели тільки самі поширені варіанти оформлення віршованих текстів. Але ритмічна будова віршів така різноманітна, що вимагає і інших прийомів.

У віршах не бажані переноси, бо вони порушують ритм читання, і це враховується при виборі формату. Але окремі найбільш довгі рядки доводиться переносити. Щоб переноси як можна менше заважали плавному читанню, віршований рядок не ділять на півслові, а переносять цілі слова. Крім того, частина яка переноситься розміщується ближче до правого краю набору. Таким розташування підкреслюють зв'язок частини, що переноситься, з основним рядком і прискорюється перехід очей до кінця віршованого рядка. При цьому можливі два способи: перший – частини рядків, що переносяться вирівнюють до правого краю формату, так, що закінчення знаходяться на одній вертикалі; другий – частини рядків, що переносяться, розміщують в правій частині шпальти так, щоб на одній вертикалі знаходилися їх початки (приклад 8). В першому випадку зв'язок між основним рядком і частиною, що переноситься, виражений сильніше.

Приклад 8. Переноси у віршах. Два варіанти переносу частина рядка.

Перший спосіб

*Юноша трижды шагнул, наклонился,
рукой о колено
Бодро оперся, другой поднял меткую
кость.*

Другий спосіб

*Юноша трижды шагнул, наклонился,
рукой о колено*

Бодро оперся, другой поднял меткую

Кость.

(А.С.Пушкин)

Віршований твір часто ділиться на строфи – групи рядків, об'єднаних ритмічно і по змісту. Існують два основних способи розділення строф: перший – строфи відокремлюються пробілом, нормальна величина якого рівне кеглю рядка; другий – всі рядки першої строфи (і всіх наступних непарних) починаються від однієї вертикалі, а другої строфи (і всіх наступних парних) – від іншої.

Перший спосіб більш чітко розділяє строфи і разом з тим надає сторінці книги спокійний вид. Він може бути використаний для віршів будь-якого типу. Другий варіант підходить тільки для віршованих творів, всі рядки яких розпочинаються від однієї вертикалі. Його застосовують тільки при особливо економічному наборі.

Правила набору драматичних творів

Сценічний текст драматичного твору (п'єси) складається тільки з прямої мови діючих осіб – реплік та монологів. В друкованому тексті цього твору перед кожною реплікою (монологом) вказується ім'я діючої особи, а також наявні різного роду авторські зауваження – ремарки, які описують місце дії, пояснюють обстановку на сцені, характеризують поведінку діючих осіб.

Специфічна задача оформлення тексту драматичного твору закладається в тому, щоб допомогти читачу (в тому числі актору, що вивчає роль) швидко розібратися в усіх елементах цього тексту.

Репліки та монологи як основний текст набирають шрифтом прямого світлого накреслення. Якщо драматичний твір написаний прозою, то кожна репліка представляє собою окремий абзац. Якщо ж воно написане в поетичній формі, то рядки розташовують по тому ж принципу, що у віршах. Один віршований рядок може включати в себе декілька реплік. В цьому випадку використовують той самий прийом, що і при оформленні віршів з внутрірядковими паузами: друга репліка починається з втяжкою від тої вертикалі, на якій закінчилася перша репліка.

Імена діючих осіб виділяють напівжирним шрифтом, або розрядкою, або (досить рідко) приписними буквами. Якщо видання п'єси призначене головним чином для акторів, яким при вивченні ролей необхідно швидко знаходити свої репліки, то більше підходить виділення діючих осіб напівжирним шрифтом.

Імена діючих осіб можуть бути розташовані декількома способами.

Перший з них – розташування імені діючої особи в підбір з текстом репліки. В цьому випадку ім'я діючої особи найчастіше розпочинається з абзацного відступу. Цей спосіб більш економічний і тому для драматичних творів в прозі застосовується частіше за інші. Для творів у віршованій формі він не бажаний, так як приводить до зміщення вправо першого рядка в кожній репліці, а це утруднює сприйняття ритму. Можливий і варіант цього способу – ім'я діючої особи дещо випущене на поле. При такому варіанті імена діючих осіб особливо добре помітні (якщо тільки репліки не складаються з одного рядка).

По другому способу імена діючих осіб розташовують окремим рядком і виключають їх, у відповідності до загального характеру оформлення книги, або на середину, або в лівий край. Найбільш широко застосовується цей спосіб для драматичних творів у віршованій формі.

Третій спосіб – розташування імен діючих осіб зліва від реплік, так, що вони утворюють якби окрему колонку. В цьому випадку імена діючих осіб дуже добре виділяються (що важливо для актора) і майже не затримують читання (що важливо для звичайного читача). Але для творів в прозі цей спосіб не економічний і тому застосовується рідко. Для творів у віршованій формі, де рядки реплік звичайно значно вужчі повного формату, цей спосіб може дати значну економію паперу.

Ремарки можуть бути розділені на групи:

1. Ремарки, що відносяться до поведінки на сцені діючої особи, що говорить в даний момент репліку.
2. Ремарки, що відносяться до поведінки на сцені інших дійових осіб (крім тої, що говорить в даний момент).
3. Ремарки, що описують місце дії і обстановку на сцені.

Ремарки першої групи тісно зв'язані з іменем діючої особи, до якої вони відносяться. Тому їх прийнято розташовувати в підбір з цим іменем, в дужках і виділяючи курсивом. Якщо така ремарка знаходиться в середині репліки, то в прозі її розміщують в підбір, а у віршах – окремими рядком.

Ремарки другої і третьої груп, навпаки, мають більш різко відрізнитися і від імен діючих осіб, і від реплік. Тому їх розташовують окремими рядками, з виключкою – у відповідності із задумом оформлення книги – на середину формату або в край. Щоб ці ремарки і по шрифту відрізнялись від решти тексту, їх прийнято набирати меншим кеглем.

В ремарках другої і третьої груп зустрічаються імена діючих осіб, які з'являються на сцені або йдуть з неї. Ці імена звичайно виділяють, набираючи їх тим самим способом, якими вони набрані перед репліками, тобто напівжирним шрифтом або в розрядку. Іноді застосовують і інші способи.

Перед основним текстом драматичного твору розміщується перелік діючих осіб. Найчастіше його набирають шрифтом зменшеного кегля, рядки вирівнюють по лівому краю або починають з невеликим відступом.

Звичайно драматичні твори створюються з розрахунком і на читання, і на сценічне виконання. Але існують і драматичні твори у віршах, призначені автором тільки для читання. І проявляється ця особливість в тому, що імена діючих осіб і ремарки поряд з репліками входять в склад ритмічних віршованих рядків. При оформленні таких творів завдання полягає в тому, щоб показати ритмічну єдність всього тексту – імен діючих осіб, реплік, ремарок.

Таблиці

Таблиця як особлива форма тексту характеризується наступними ознаками:

1. Вона складається з декількох (не менше двох) колонок, які в свою чергу, діляться на декілька самостійних по смислу рядків. Кожний з них можна назвати елементом колонки; з кожним елементом першої колонки, так званого боковика, по смислу зв'язаний певний елемент в кожній з наступних колонок.
2. Над кожною колонкою таблиці є заголовок, який характеризує її вміст. Сукупність заголовків колонок утворює шапку (заготовочну частину) таблиці, боковик і програмка (сукупність колонок) – хвіст таблиці. Будь-який елемент в будь-якій колонці по смислу зв'язаний з розташованим на одній горизонталі з ним елементом боковика і з розташованим над даною колонкою заголовком.

В залежності від того, що розміщено в колонках таблиці (цифри чи текст) розрізняють цифрові та текстові таблиці. В колонки таблиць можуть бути включені креслення, формули та інші елементи, що містять значний обсяг інформації.

Головна задача оформлення таблиць – полегшити читачу їх розуміння та використання. Необхідною попередньою умовою для вирішення цієї задачі є логічно правильна побудова таблиці, їх лаконічність і простота.

Основні питання оформлення таблиці – вибір шрифтів і способів найбільш чіткого розташування всіх її елементів.

Щоб зручніше розташувати матеріал, для таблиць встановлюють шрифт меншого кегля (у порівнянні з основним текстом). Таке зниження кегля виправдовується ще і тим, що в більшій частині таблиць значене місце займають цифрові дані.

У видавничій практиці склалася ціла система прийомів розміщення елементів табличного тексту. Наведемо тут лише ті з них, які мають найбільше значення для найкращого сприйняття таблиці.

Рядки в заголовках колонок розташовують горизонтально (якщо дозволяє їх ширина) і вирівнюють по середині відповідних колонок; якщо заголовки різних колонок мають різну кількість рядків, то однорядкові заголовки вирівнюють по середині комірки по вертикалі.

Якщо колонки надто вузькі, то заголовки в них доводиться розташовувати вертикально. Такий прийом застосовують в усіх однотипних колонках таблиці. Всі вертикальні рядки заголовків починають з однієї горизонталі з невеликою відбивкою від підзаголовочної лінійки.

Однорядкові (і при тому не підлеглі) елементи боковика починаються від однієї вертикалі.

Дворядкові або багаторядкові елементи боковика розташовують наступними способами:

1. перший рядок кожного елемента – без абзацного відступу, наступні – з невеликою втяжкою;
2. перший рядок кожного елемента – з абзацним відступом, наступні – на повний формат.

При першому способі більш чітко виділяється початок кожного елемента. Але якщо елементи боковика багаторядкові, то другий спосіб дозволяє зробити таблицю більш компактною.

Неповні рядки боковика, напроти яких в колонках розташовані відповідні їм елементи, звичайно (але не завжди) доповнюються рядками точок (рядок точок «веде» око і цим полегшує читання таблиці). В рядках точок витримується однакова відстань між точками (нормальною є відстань величиною в кегль шрифту), при чому рядки точок в усіх рядках боковика вирівнюється по вертикалі.

Якщо елементи боковика співпідлеглі, то їх взаємозалежність може бути показана як шрифтами різної сили, так і різним розташуванням відповідних елементів; наприклад, основні елементи вирівняні по лівому краю, а підлеглі їм – з втяжкою.

Цифри (або текст) в стовпцях розташовуються точно навпроти відповідних рядків боковика. Якщо елемент боковика займає декілька рядків, то цифри (або однорядковий текст) в стовпцях розміщується навпроти його останнього рядка.

Якщо і в боковику, і в стовпцях є елементи, які займають по декілька рядків, то всі елементи стовпців починаються на рівні перших рядків відповідних елементів боковика.

Якщо цифри в різних рядках стовпця однойменні, то рядок з найбільшою кількістю знаків розташовується посередині ширини стовпця, а решта рядків вирівнюються у відповідності до нього так, щоб одиниці знаходились під одиницями, десятки під десятками і т.д.; якщо ж цифри в різних рядках різнойменні, то всі вони вирівнюються з абзацу.

Якщо в стовпцях розміщений текст (а не цифри), то його рядки звичайно розташовуються посередині ширини стовпця. Можливі й інші способи (наприклад, вирівнювання по лівому краю), але бажано, щоб розташування текстових рядків в стовпцях і боковику було різним.

В залежності від загального стилю оформлення книги багато що в описаній системі може змінитися.

Відокремити таблицю від решти тексту, головку від хвоста, один стовець від іншого можна або за допомогою лінійок, або пробілами. В

В програмку таблиці можуть бути включені не тільки вертикальні, але і горизонтальні лінійки. Такі лінійки чітко визначають зв'язок між елементами в горизонтальних рядках таблиці. Вони потрібні якщо одному елементу в боковику відповідає

декілька елементів в інших стовпцях, якщо в деяких стовпцях розміщені креслення або складні формули, якщо висота елементів в одному горизонтальному рядку неоднакова.

Лінійки, що оточують таблицю надають їй закінчений вигляд і відокремлюють її від решти матеріалу на книжковій шпальті. Оточуючі лінійки можуть бути розміщені з одного боку таблиці (зверху), двох боків (зверху і знизу), трьох (зверху і з боків) і з чотирьох сторін. Верхня лінійка необхідна в усіх випадках – без неї заготовочна частина таблиці здається неупорядкованою і погано сприймається. Нижня лінійка дає можливість більш чітко відокремити таблицю від наступного за нею тексту; вона потрібна і в тому випадку, якщо в програмці є горизонтальні лінійки. Бокові оточуючі лінійки бажані, якщо лівий край боковика або правий край останньої графи представляє собою ламану лінію; в цих випадках вони надають таблиці прямокутну форму. Тристороннє обрамлення бажане і при багатоколонковій верстці, а також при розташуванні таблиці в оборку – в усіх цих випадках при відсутності бічних лінійок таблиця майже зливається з текстом.

Обрамлення з усіх чотирьох сторін найбільш чітко відмежовує таблицю від решти матеріалу. Воно доцільне у виданнях насичених маленькими або різноформатними таблицями. Таке ж обрамлення бажане для таблиць, які займають цілу шпальту, - цим досягається повня прямокутність книжних шпальт.

Для розділення різних елементів всередині таблиці та її обрамлення найчастіше використовують лінійки нерізкого і однакового накреслення – тонкі. Але в багатьох випадках доцільні і лінійки інших накреслень. Так, в таблицях із складною, багаторівневою заготовочною частиною більш сильні – виділені (наприклад, напівжирні, подвійні) – лінійки добре підходять для поділу стовпців на групи, для відокремлення головки і боковика від решти частин таблиці.

Питання про вибір лінійок того чи іншого накреслення вирішується у відповідності з загальним замислом оформлення книги. Якщо, наприклад, для основного тексту і заголовків застосовані різко контрастні шрифти, то і в таблиці для обрамлення можуть бути взяті контрастні бордюльні лінійки.

В залежності від розташування на сторінках розрізняють таблиці повздовжні і поперечні.

В повздовжні таблиці рядки боковика і стовпців розташовані паралельно рядкам основного тексту книги; ширина такої таблиці може бути рівна ширині книжної шпальти.

В поперечній таблиці рядки боковика та стовпців розташовані перпендикулярно рядкам основного тексту. При цьому її ширина звичайно відповідає висоті книжної шпальти. Поперечне розташування таблиці незручне для читача – йому доводиться повертати книгу; але до цього прийому доводиться звертатися, якщо в таблиці багато стовпців і вона не вміщується повздовж.

В більшості випадків (але не завжди) таблиця має спільний заголовок, так звану шапку, яка складається з двох частин – тематичного та нумераційного заголовків. Для тематичної частини шапки призначається шрифт тої ж гарнітури і того ж накреслення, що і для заголовків в основному тексті, але меншого кегля; нумераційну частину звичайно набирають «легким» шрифтом (світлим курсивом, в розрядку) і виключають в правий край.

Математичні формули

Мова формул – особлива і, до того ж, міжнародна мова. В неї свої, чітко визначені правила. Кожний елемент формули – буква, цифра, знак – позначає певне поняття. До того ж кожний з цих елементів може отримати інше значення, якщо змінити характер його накреслення, розмір та розташування. Тому для того, щоб смисл формул не спотворювався і був зрозумілим читачам, в їх наборі необхідна логічна, загальноприйнята і послідовна система. Ця система визначає характер (накреслення) шрифтів і спеціальних знаків, їх кегль, а також взаємне розташування частин і елементів формули.

Формулу, набрану безсистемно, важче прочитати і зрозуміти, але тільки досвідчене око може відразу визначити, в чому її набірне оформлення неправильне або непослідовне, що в ньому необхідно впорядкувати.

Цифри у формулах служать для позначення чисел, як і будь-якому тексті; тому для них застосовують шрифт звичайного, тобто прямого накреслення.

Для умовних позначень величин (символів) використовують букви латинського, грецького і, іноді, готичного алфавітів.

Букви латинського алфавіту, що позначають величини, застосовуються в курсивному накресленні; так вони краще відрізняються і не можуть бути сплутані при читанні з елементами звичайного тексту (наприклад, позначення величини a відрізняється від сполучника «а»). в деяких розділах математики необхідні букви латинського алфавіту двох накреслень. В якості другого звичайно застосовують пряме напівжирне, причому звичайно не своєї гарнітури, а якоїсь декоративної. (для більш сильного виділення).

Букви грецького і готичного алфавітів можуть застосовуватись як прямого, так і курсивного накреслення (в обох накресленнях вони достатньо відрізняються від російських і латинських), але однаково у всьому виданні.

Для умовних скорочень математичних термінів (наприклад, \sin , \arctg , \lim , \max) також застосовується шрифт латинського алфавіту, але в прямому накресленні (на відміну від позначення величин). По аналогії прямий шрифт використовують і в тих випадках, коли умовні скорочення дані буквами українського алфавіту (наприклад, c_n в смислі c нормальне, на відміну від c_n , тобто c енне).

Скорочені назви метричних мір і технічних одиниць виміру позначені буквами латинського алфавіту набираються прямим шрифтом (50 kg , 120 v). Якщо вони позначаються буквами українського алфавіту, то в більшості випадків застосовують курсив (50 кг , 120 в).

Що стосується кегля то для однорядкових формул (за винятком індексів, показників степеня і деяких спеціальних знаків) використовують шрифт того ж кегля, що і для основного тексту книги.

Дворядкові або багаторядкові частини формули, тобто дроби, набираються двома способами – шрифтом такого ж кегля, що і однорядкові формули, або шрифтом дещо зниженого кегля.

Кожний з цих способів має свої переваги і недоліки. В першому випадку одна і та ж величина в будь-якій формулі даного видання зображується буквою або цифрою однакового кегля, що є логічним. Але при цьому формула менш компактна. В другому випадку – сторога логічність певною мірою порушується, але формула стає більш компактною, і добре підготований читач легше охоплює її оком. Крім того, цей спосіб більш економічний.

Показники степеня і індекси мають бути значно менші букв і цифр в основному рядку, щоб чітко відрізнитися від них, і приблизно наполовину виступати над (або під) виразом, до якого вони відносяться.

Математичні знаки чотирьох дій, знаки геометричних образів, а також знаки, що показують відношення лівої і правої частини формули, набираються таки самими кеглем, як і весь рядок, до якого вони відносяться.

Для деяких знаків необхідний більший розмір:

- Дужки мають охоплювати (по висоті) весь заключний в них вираз;
- Знак радикала $\sqrt{\quad}$ має відповідати по висоті підкорінному виразу разом з приставною лінійкою, яка прикриває цей вираз зверху;
- Знаки суми Σ та інтеграла \int відносяться до цілого виразу; сигналом цього їх більш великий кегль в порівнянні з іншими елементами формули; в однорядкових – на 2-4 пункти, а в дворядкових і багаторядкових – відповідно до висоти формули.

Приклад.
$$\int \frac{2\pi x}{x+1} = 2 \sum \sin(2m+1)$$

Відбивку в середині формул виконують в наступних випадках: знаки, що виражають відношення між лівою і правою частинами формули (=, ≠, <, >), знаки дій (+, -, :, •), знаки геометричних образів (L, P), а також скорочені позначення тригонометричних функцій та інших математичних термінів відокремлюють пробілом від попередньої і наступної частин формули; знак радикалу відокремлюють тільки від попередньої частини формули, не відокремлюючи його від підкорінного виразу. Знак пунктуації, розміщений після формули, не відокремлюється від неї.

Цифри і буквені позначення величин, які розміщені один за одним і не розділені якимось знаками, не відокремлюються один від одного; індекси та показники степеня також не відокремлюються від тих елементів формули до яких вони відносяться.

В дворядковому виразі (дробі) роздільна лінійка має бути рівна біль довгій частині дробу (чисельнику або знаменнику); більш коротка частина дробу вирівнюється на середину по відношенню до довжини лінійки.

Роздільна лінійка в дробі має бути розташована навпроти середньої ліній формули, тобто навпроти знаків =, + і т.п. в однорядковій частині формули.

Трирядкові вирази – це дріб, в якого або чисельник, або знаменник також є дробом. Щоб читач міг відрізнити основний дріб від допоміжного (тобто того, який служить чисельником або знаменником основного дробу), роздільна лінійка основного дробу виділяється або збільшеною довжиною (на 4-8 пунктів довша лінійки допоміжного дробу), або підвищеною жирністю. Аналогічний спосіб застосовують і для чотирирівневих виразів.

Формули, розташовані окремими рядками, звичайно вирівнюються по середині формату.

Формула, яка розташована в підбір з текстом, обов'язково відокремлюється достатньо помітним пробілом (не менше половини кегля шрифту) від попереднього і наступного тексту.

Переноси у формулах не бажані. Щоб розмістити формулу у формат рядка і таким чином запобігти переносу, можна зменшити пробіли між елементами.

Якщо не вдається довести довгу формулу до формату рядка, то перенос робиться в першу чергу на знаках відношення між лівою і правою її частинами (=, ≠, <, >), в другу – на знаках додавання або віднімання (+, -), що ділять формулу на члени; в третю – на знаці множення (×), який з цією метою вводиться в математичний вирах. При переносі неможна розділяти особливо тісно зв'язані між собою елементи формули – дробу, вирази в дужках, а також вирази, які відносяться до знаку радикала, інтеграла, суми.